

Elitutbildning: en strategi för erkännande?

En studie om anti-diskrimineringsstrategier bland juriststudenter med ursprung i Mellanöstern¹

Evin Ismail

Sociologiska institutionen, Stockholm

Elite Education: a strategy for recognition?

A study on anti-discrimination strategies among law-students of Middle Eastern background

While research show that individuals of foreign background are being discriminated against and stigmatized in Sweden, an increasing number of them still choose higher education and also show a tendency towards choosing an elite education. In this article, I examine if there is a link between experiences of discrimination and the choice of elite education. The study is based upon semi-structured interviews with five female and five male law students of Middle Eastern background. The findings show that discrimination, either against the students or their parents, has led to a high study motivation where the choice of elite education can be understood as an anti-discrimination strategy. Other anti-discrimination strategies are to resist a victim mentality and to destigmatize by challenging stereotypes. These anti-discrimination strategies can be understood as strategies for recognition, that is, striving for equality by being ascribed a positive status.

Key words: destigmatization, ethnic discrimination, anti-discrimination strategies, elite education, recognition

Samtidigt som forskningsresultat visar att diskriminering på arbetsmarknaden mot personer med utländsk bakgrund är vanligt förekommande i Sverige (Bursell 2007, SOU 2005:69, SOU 2006:59) så väljer allt fler ungdomar ur denna grupp att högskoleutbilda sig (Eriksson & Amnéus 2010:26). Andelen etablerade² jurister är ofta högre bland personer med utländsk bakgrund som är födda i Sverige än bland personer med svensk bakgrund (Högskoleverket 2005:22). Vidare får samma grupp, när socioekonomiska faktorer likställs, något högre betyg än ungdomar med svensk bakgrund (Skolverket 2005:55).

Vetskapen om diskriminering kan tänkas leda till att de berörda individerna avstår

1 Jag vill framföra ett stort tack till Moa Bursell för en noggrann och utvecklande handledning. Ett stort tack även till Maria Lind för stöd och uppmuntran, ett tack till alla respondenter som öppenjärtigt har delat med sig av sina livserfarenheter till mig och slutligen ett tack till granskarna för värdefulla kommentarer.

2 Med etablerade avses personer som har en arbetsinkomst på över 160 000 kronor och som var sysselsatta på arbetsmarknaden enligt sysselsättningsregistrets definition i november månad aktuellt år (Högskoleverket 2005:45).

från att investera i en utbildning då det finns en risk för att avkastningen inte blir lika hög för dem som för de individer som inte blir diskriminerade. En annan aspekt av vetenskapen om diskriminering är att den kan leda till att de utsatta individerna försöker kompensera för diskrimineringen genom att utbildningsmässigt sikta högt. Risken av att bli utsatt för diskriminering kan tänkas bli mindre om man väljer en elitutbildning, eftersom man då oftast blir tillskriven en positiv status och kan tänkas få fler valmöjligheter och bli mer attraktiv på arbetsmarknaden. I denna studie undersöks om detta är fallet för juriststudenter med ursprung i Mellanöstern.

Personer med ursprung i Mellanöstern är i nuläget en minoritet som är utsatt för både stigmatisering och diskriminering. Kvinnorna porträtteras ofta som offer för sin kulturella bakgrund medan stereotypen om männen är att de är patriarkala och våldsamma (Brune 2000:30–33). Vidare är personer med ursprung i Mellanöstern en grupp som i en stor utsträckning uppger att de blir utsatta för etnisk diskriminering i Sverige (Dolmén 2004:224).

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka om det finns ett samband mellan vetenskapen om eller erfarenheter av diskriminering och valet av elitutbildning bland juriststudenter med ursprung i Mellanöstern. Studien förväntas bidra med ny kunskap om unga juriststudenter med ursprung i Mellanöstern och deras hanterande av vetenskapen om, och erfarenheter av, diskriminering och dess koppling till hög studieprestation.³

Den tidigare forskningen om barn till utrikesfödda som väljer att läsa på elitutbildningar i Sverige är begränsad. Likaså är den svenska forskningen om barn till invandrare och deras livschanser begränsad (Hällsten & Szulkin 2009). Tidigare forskning visar att utrikesfödda föräldrar har högre krav och förväntningar på sina barn än svenskfödda föräldrar samt att förtroendet för utbildningsväsendet i Sverige är allra högst bland utomeuropeiska invandrare (SOU 2005:56, s. 237–238). Detta kan förklaras av internationell forskning som visar att bristande resurser i form av en dålig ekonomi och en avsaknad av viktiga sociala nätverk bland invandrade föräldrar leder till att de satsar mer energi på sina barns utbildning. Ett av skälen till detta är att man ser utbildning som ett medel för att komma in på arbetsmarknaden (SOU 2005:56, s. 237). Utbildning har även i Storbritannien visat sig användas av etniska minoriteter för att nå framgång samtidigt som den kan förstås som en kompensation för en tidigare och nuvarande diskriminering mot dem (Platt 2005). Ida Lidegran har i sin avhandling om utbildningskapital och elitutbildningar visat att, i jämförelse med studenter som har ett nedärvt utbildnings- och ekonomiskt kapital, så väljer studenter tillhörande den meritokratiska eliten oftare prestigefyllda utbildningar (Lidegran 2009:118).

Michèle Lamont och Crystal Fleming har undersökt hur kompetens i form av utbildning används som en strategi bland afrikansk-amerikanska eliter i USA med syfte att motverka rasism. Afrikansk-amerikanska eliter menar att utbildning och kompe-

3 Begreppen hög studieprestation och elitutbildningsval används parallellt i denna studie då juristutbildningen kräver både tidigare och nutida höga studieresultat.

tens är effektiva strategier som används för att förhindra social exkludering. En vanligt förekommande uppfattning bland denna grupp är att man som afrikansk-amerikan måste prestera mer för att kunna få ett lika bra arbete som en person ur majoritetsbefolkningen. Sammanfattningsvis visade denna studie att personer tillhörande den afrikansk-amerikanska eliten framhåller sin högskoleutbildning som en viktig strategi för att motbevisa rasistiska stereotyper (Lamont & Fleming 2005).

Jag har disponerat artikeln så att efter denna inledning följer ett avsnitt om den teoretiska referensramen. Därefter följer ett metodavsnitt och ett analysavsnitt. Analysavsnittet är uppdelat i tre huvuddelar som är relaterade till utbildningsvalet, nämligen föräldrarnas roll i utbildningsvalet, de intervjuades erfarenheter av exkludering och de anti-diskrimineringsstrategier som används. Avslutningsvis följer en diskussion av analysen.

Teoretisk referensram

Här presenteras två teorier om destigmatisering och erkännande. Denna teoretiska referensram kommer att ligga till grund för analysen av de intervjuades elitutbildningsval och dess koppling till vetenskapen om, och erfarenheter av, diskriminering.

Destigmatisering

Sociologen Michèle Lamont har studerat hur stigmatiserade individer tillhörande etnifierade och rasifierade grupper hanterar exkludering genom att utmana stereotyper. Lamont kallar detta fenomen för destigmatiseringsstrategier (Lamont 2009:151). Dessa strategier kan öka den sociala inkluderingen och leda till en framgång för stigmatiserade individer. Lamont menar att det är viktigt att studera hanterandet av diskriminering eftersom individer inte kan antas vara passiva mottagare av diskriminering. En annan viktig aspekt är att hanterandet kan fungera som en indikator på hur framgångsrikt ett samhälle är. I samhällen där alternativa värdesystem inte finns tillgängliga är risken större att grupper med låg social status är passiva istället för att göra motstånd. De olika sätten att hantera rasism kan exempelvis vara att assimilera sig till majoritetsgruppen och därmed överge sin tidigare grupptillhörighet eller genom att bejaka de olikheter som finns mellan ens egen grupp och majoriteten i samhället (Lamont 2009:156). Det som lyfts fram i denna artikel är inte den destigmatisering som sker bland individer med ursprung i Mellanöstern med hjälp av assimilering (Bursell 2009)⁴ utan här betonas en destigmatisering som används för att bejaka olikheter, att få en positiv status för den man redan är (jfr Honneth 2003:16).

En större medvetenhet om hinder och att känna en stolthet över att tillhöra ett kollektiv har visat sig leda till en bättre mental hälsa bland utsatta etnifierade och rasifierade grupper. Stoltheten fungerar som ett skydd och stärker motståndet när individen blir utsatt för diskriminering (Lamont 2009:163). Barn som har blivit medvetna om

4 Bursells forskning visar att namnbyten till svenskklingande eller neutrala namn används som en destigmatiseringsstrategi bland personer med ursprung i Mellanöstern.

hinder och som har lärt sig att aktivt handla mot minskade möjligheter har en högre tro på sin egen effektivitet och studenter som har en vetskap om diskriminering har visat sig vara bättre skyddade mot dess konsekvenser (Lamont 2009:164). Detta är relevant för studien eftersom destigmatisering och föräldrarnas roll i elitbildningsvalet kommer att undersökas.

Erkännande

Kärnan i socialfilosofen Axel Honneths teori om erkännande är att människor i det moderna samhället är beroende av ett intersubjektivt erkännande av sina förmågor och bedrifter för att kunna ha en positiv självrelation. När en person inte får uppleva denna sociala bekräftelse skapas ett psykologiskt avstånd inom individens personlighet där negativa känslor som skam och ilska kan uppstå (Honneth 1996:136). Dessa emotioner leder till insikten om att ens egen person i grunden är beroende av erkännande från andra (Honneth 1996:138). Med erkännande menas att tillskriva individer eller grupper en viss positiv status (Honneth 1996:ix). Honneth urskiljer tre grundläggande principer för erkännande: kärlek, juridiska rättigheter och solidaritet. Möjligheten till att utveckla ett självförtroende är inneboende i erfarenheten av kärlek, självrespekt i erfarenheten av ett juridiskt erkännande och möjligheten till självkänsla i erfarenheten av solidaritet (Honneth 1996:173). Med Honneths egna ord:

En teori om rättvisa måste idag täcka tre jämlikt värdefulla principer som kan förstås som principer för erkännande. För att kunna använda sig av sin individuella autonomi måste enskilda subjekt ha lika mycket rätt, enligt typen av social relation, att bli erkända för sina behov, sin juridiska jämlikhet och slutligen för sina bidrag till samhället (Honneth 2004: 358)

En människas relation till sig själv kan skadas utifrån några olika handlingar som förvägrar människan ett erkännande. Dessa handlingar är fysiskt våld, att bli fråntagen rättigheter i samhället och att förvägra en individs eller en grupps sociala värde (Honneth 1996: 132–134). Erfarenheterna av att bli förvägrad ett erkännande kan fungera som en motiverande kraft till en strävan efter erkännande, eftersom individer endast kan bli av med känslan av förödmjukelse genom att använda sig av ett aktivt handlande. Det som realiserar detta handlande av konstruktivt motstånd är möjligheten till en moralisk insikt som är inneboende i de negativa känslorna. Den moraliska insikten blir således de negativa erfarenheternas kognitiva innehåll. Med moral avses en universell uppfattning om att alla individer ska respekteras på ett jämlikt sätt och betraktas inte instrumentellt utan som mål i sig själva. Insikten innebär då att man inser att man bör bli respekterad som en autonom individ som är ett mål i sig själv. Honneth menar att normativa mönster av strävanden efter ömsesidigt erkännande existerar eftersom människor inte kan reagera på ett känslomässigt neutralt sätt gentemot sociala orättvisor. För varje reaktion av negativa känslor som följer av förvägrandet av erkännande finns möjligheten till att orättvisan som individen har blivit utsatt för kognitivt avslöjar sig självt, i form av den moraliska insikten. Denna insikt blir därmed en

drivkraft till motstånd (Honneth 1996:138). Det är dock viktigt att betona att den moraliska insikten inte med nödvändighet infinner sig men den *kan* uppdragas. Det är beroende av hur samhällets kulturella och politiska miljö är utformad (Honneth, 1996:139), exempelvis om möjligheten till utbildning, som kan ses som en strategi i en strävan för erkännande, finns tillgänglig. I denna studie undersöks om elitutbildningsval används som en strategi för erkännande. Utgångspunkten är att strävan efter erkännande kan ses som det överordnade syftet med att använda sig av anti-diskriminerings- och destigmatiseringsstrategier.

Metod

Hälften av de intervjuade studerade vid Göteborgs universitet och hälften vid Stockholms universitet. Jag valde slumpmässigt ut fem kvinnliga och fem manliga studenter från namnlistor som tillhandahållits av respektive institution. Anledningen till att jag valde att intervjua både kvinnor och män är att jag ville undersöka om det fanns några större skillnader vad gäller erfarenheter och uppfattningar. Det enda som skilde sig mellan dem var att vissa av männen befarade en framtida diskriminering i en större utsträckning än kvinnorna. Detta kan bero på att de rasistiska och sexistiska stereotyperna drabbar personer med ursprung i Mellanöstern på olika sätt. Stereotypen "förövare" (Brune 2000:30–33) kan drabba männen hårdare medan stereotypen "offer" kan drabba kvinnorna hårdare (Brune 2000:30–33). Offerstereotypen implicerar nämligen ett behov av räddning vilket kan innebära en mindre diskriminerande behandling. Jag har dock valt att inte fokusera på dessa skillnader i uppfattningar om framtiden utan på tidigare erfarenheter som har varit utmärkande för elitutbildningsvalet.

Själva intervjuundersökningen gjordes på ett traditionellt sätt med enskilda semi-strukturerade intervjuer om cirka 30–45 minuter. Följdfrågorna bestod ofta av att jag bad om konkreta exempel på deras påståenden och att jag frågade om hur de reagerat inför olika händelser. Intervjuerna genomfördes på respektive universitetsområde och efter varje intervju gjordes fältanteckningar (Aspers 2007:116). Intervjuerna spelades in, transkriberades och kodades. Undersökningen gjordes i april 2010.

Intervjuguiden gällde faktorer bakom valet av elitutbildning och följde temana utbildning, föräldrarnas bakgrund, etnicitet⁵, boende, arbetsmarknad och sist diskriminering. Den metodologiska reflektion som kan vara viktig att göra gäller mina förkunskaper både av teorier och av egna erfarenheter på området. Hur mycket kan det ha styrt intervjuerna? Har sambandet mellan diskriminering och valet av elitutbildning som studien eftersträvar att utforska överbetonats. Som vid alla undersökningar är det både fördelar och nackdelar med de två systemen att komma utifrån och forska om en grupp människor eller att själv tillhöra den grupp som man forskar om. Utifrån-forskaren riskerar att möta ett fält med bristande kunskap medan inifrån-

5 Med etnicitet avses en känsla av gemenskap som är baserad på föreställningen om ett gemensamt ursprung (Weber [1922]:277).

forskaren riskerar att överbetona vissa samband. Jag var dock tidigt medveten om denna tänkbara brist och har därför strävat efter att inte låta denna förkunskap påverka frågorna. Exempelvis har jag haft så öppna frågor som möjligt om sociologiskt relevanta ämnen. Ofta kom på det viset ämnet diskriminering upp utan att jag frågat om det. Exempelvis kunde ofta frågan om familjebakgrunden leda till berättelser om diskriminering. Denna strategi att undvika att fokusera på mina förkunskaper visade sig senare vara en förtjänst i studien, eftersom jag trots den sociologiska bredden på frågorna om och om igen fick svar som handlade om diskriminering och dess koppling till hög studieprestation.

Samtliga namn och bostadsområden i studien fingerades av etiska skäl. Analysen av intervjumaterialet gick ut på att jag sökte efter regelbundenheter i materialet, detta för att kunna identifiera de faktorer som studenterna hade gemensamt och som var relaterade till utbildningsvalet. Mönstret som visade sig i och med genomgången av materialet och som följaktligen blev analysavsnittets tre huvuddelar är:

1. Föräldrarnas bakgrund, erfarenheter av diskriminering samt deras roll i utbildningsvalet
2. Egna erfarenheter av exkludering i form av stigmatisering och diskriminering
3. Anti-diskrimineringsstrategier. Dessa är uppdelade i hög studieprestation, att motsätta sig en offermentalitet och destigmatisering genom att motbevisa stereotyper

Analys

Analysavsnittet inleds med en kort presentation av de intervjuade för att sedan övergå till en redovisning av de tre viktigaste aspekterna av utbildningsvalet. Studenterna är mellan 18 och 28 år gamla och hälften av dem är födda i Sverige. Deras föräldrar var iranier, iraker, kurder samt syrianer från Mellanöstern. En majoritet av de intervjuade ansåg att deras etnicitet var densamma som deras föräldrars ursprung, det vill säga arabisk, iransk, kurdisk samt syriansk.

Föräldrarnas bakgrund och roll i utbildningsvalet

Samtliga av de intervjuade uppgav att det var viktigt för deras föräldrar att de studerade vidare på universitetet. Detta är relaterat till att föräldrarna har upplevt en exkludering på arbetsmarknaden i form av en etnisk diskriminering där föräldrarna inte har fått gå på arbetsintervjuer trots meriter. En annan problematik är att vissa av föräldrarna har haft svårigheter med att få jobb inom det som de är utbildade till. Fyra av de tio intervjuade hade en eller två högskoleutbildade föräldrar. Endast två av de intervjuades föräldrar hade en hög samhällelig status i sina hemländer.

Föräldrarnas roll i studenternas utbildningsval har huvudsakligen haft två funktioner:

1. Deras erfarenheter av exkludering har lett till att studenterna har fått en vetskap om diskriminering
2. De har uppmuntrat sina barn till att studera vidare för att undvika diskriminering

Den första aspekten går att relatera till tidigare forskning som visar att studenter som är medvetna om existensen av diskriminering är bättre skyddade mot dess konsekvenser (Lamont 2009:164). Den andra aspekten är i linje med tidigare internationell forskning som visar att etniska minoriteter använder sig av utbildning för att nå framgång och som en kompensation för en tidigare eller nutida diskriminering (Platt 2005).

Ett annat viktigt resultat är att en majoritet av de intervjuade uppgav att de har växt upp under kärva ekonomiska förhållanden. Samtliga föräldrar förutom Leilas far och Mahmouds mor har ingen sysselsättning, arbetar med lågstatusjobb eller har startat egna företag som exempelvis kiosker, det vill säga icke-statusfyllda företag. Detta är i linje med internationell forskning som visar att bristande resurser i form av en dålig ekonomi och en avsaknad av viktiga sociala nätverk bland utrikesfödda föräldrar leder till att de satsar mer energi på sina barns utbildning (SOU 2005:56, s. 237). De intervjuade uppgav att deras föräldrars erfarenheter av diskriminering har fungerat som en drivkraft då de tidigt har lärt sig att de måste kämpa för att inte hamna i samma situation som sina föräldrar. Feras beskriver hur hans mors erfarenheter har påverkat honom i sitt utbildningsval:

Jag tilltalas av utmaningar och tror att det har att göra med min bakgrund. Min mamma är akademiker, hon har en utbildning men har aldrig fått jobba med det i Sverige. Hon har aldrig fått ett jobb för det hon är utbildad för. Hon har ändå försökt skaffa sig kompetenskraven som gör att hennes betyg översätts till svenska men hon har aldrig fått jobben och jag tror att det har tagit ganska hårt på henne. För mig är det helt uppenbart att hon har haft en uppförsbacke på många sätt som svenska kvinnor ur medelklassen inte har erfarit. Hon har haft en uppförsbacke trots att hon har gjort mycket inte minst för sina barn. Hon har arbetat inom vården i Sverige men är sjukpensionär idag. Hon har bränt ut sig.

Feras menar att hans mors erfarenheter har påverkat honom i en riktning där han tilltalas av utmaningar, detta kan vara en bidragande faktor till elitutbildningsvalet eftersom utbildningen kräver höga betyg och kan uppfattas som en utmaning i sig. Feras väljer att kalla det som ter sig ha varit en diskriminering mot sin mor för ”en uppförsbacke”, ett ordval som han även använder om sin egen situation. På frågan om vad han menar med uppförsbacke svarar han att den är att han inte heter Per-Olov Karlsson. Feras antyder att det han talar om är en etnisk diskriminering. Ett flertal av de intervjuade ville inte benämna diskriminerande handlingar som de och deras föräldrar har blivit utsatta för, för just diskriminering. Vad kan detta motstånd tänkas bero på? En förklaring kan vara att de intervjuade, som är juriststudenter, kan ha högre beviskrav vad gäller diskriminering än andra. Det kan också vara så att undvikandet

av ordet diskriminering är ett omedvetet val från deras sida, eller att de medvetet undviker ordet då det förstärker känslan av stigmatisering, en känsla som de berörda kan tänkas vilja komma ifrån.

Vetskapen om att diskriminering äger rum kan vara en hämmande kunskap som sänker ambitionsnivån bland stigmatiserade individer eftersom den kan inge de utsatta en känsla av osäkerhet då de inte kan vara säkra på att de kommer att bli jämlikt behandlade. Att tala om diskriminering skulle då kunna ses som ett hinder för ett erkännande. Att tala om en uppförsbacke istället för det laddade begreppet diskriminering kan fungera som ett avdramatiserande, ett sätt att hantera tankarna på detta möjliga scenario. Honneth menar att individer som strävar efter ett erkännande använder sina negativa känslor av förödmjukelse som en drivkraft (Honneth 1996:138). Hur förklaras då undvikandet av begreppet diskriminering utifrån Honneths teori?

Ett tänkbart svar är att den moraliska insikt, som infinner sig då individen förstår att det krävs en strävan för erkännande, inte behöver vara uttryckt i ord samt att den, efter att ha infunnit sig, kan fungera på ett omedvetet plan. Den omedvetna drivkraften kan yttra sig genom en avdramatisering av och ett undvikande av att namnge de negativa erfarenheter som har föranlett den. Vidare tillförs här en annan aspekt av erkännande, nämligen att de negativa känslorna som genererar en drivkraft även kommer från en kunskap om föräldrarnas erfarenheter av exkludering, och inte endast utifrån de egna erfarenheterna vilka är Honneths främsta fokus. Feras fortsätter med att förklara sin familjs roll i utbildningsvalet:

Innerst inne ville mamma nog att jag skulle läsa vidare och nu i efterhand vet jag att hon är stolt att jag läser och att det ändå gick bra för mig. Det blir kanske att hon har lyckats med någonting eftersom hon har misslyckats med andra grejer i livet. Min mamma är ju akademiker. Grejen är ju den att ingen i min släkt har fått jobba med det de är utbildade för så det blir så skumt att komma och säga till mig: "Skaffa en utbildning så får du jobba med det!" De är liksom blattar allihop. De har inte på något vis fått använda sina akademiska färdigheter.

Här uttrycks diskrepansen mellan den faktiska identiteten och den tillskrivna identiteten (Goffman 1963:3). Den uttrycks när Feras förklarar att inga i hans släkt arbetar med det som de är utbildade till och att det därför skulle vara "skumt" om de sa till honom att skaffa en utbildning eftersom deras kompetens hade negligerats. Om man läser mellan raderna i Feras citat kan man ana att han undrar om han kommer att bli utsatt för samma exkludering som sina släktingar. Feras situation skiljer sig från deras eftersom han har växt upp i Sverige samtidigt som han har haft en vetskap om risken av att bli utsatt för diskriminering.

Genom att iaktta sina släktingars situation kan Feras tidigt ha uppfattat det som att han måste göra väldigt bra ifrån sig i skolan för att inte hamna i samma situation som dem. För att återkoppla till Honneths teori om erkännande så kan man dra paralleller mellan Feras uppfattning om att hans mor förnekats erkännande och hans egen strävan efter ett erkännande, att han delvis strävar efter sin mors erkännande. Detta

går att tyda i Feras berättelse om att hans mamma har misslyckats med mycket men att hon nu har lyckats med något i och med hans utbildningsval.

Egna erfarenheter av exkludering

De erfarenheter som belystes under intervjuerna rörde en dold och öppen rasism i det svenska samhället. En majoritet av de intervjuade uppgav att de hade upplevt ett orättvist bemötande som kan benämnas som en etnisk diskriminering. Den öppna rasismen kunde yttra sig i form av diskriminering genom exempelvis visitering på flygplatser och sportevenemang. Vidare kunde den yttra sig genom orättvisa betyg i grundskolan och i form av en stigmatisering där personer i omgivningen utgick från att studenterna inte förstod eller kunde tala ordentlig svenska. Samira berättar om det som hon kallar för den dolda rasismen:

Det finns en dold rasism i det svenska samhället som inte någon tar fram, lyfter upp till ytan. Till exempel när en svensk säger att vi ser dig som svensk. Jag tänker på att det finns ett förakt gentemot invandrare men som man inte vill uttrycka från vissa svenskar.

Samira förklarar det som hon kallar för en dold rasism, som antar olika subtila former, med hjälp av ett konkret exempel. Samiras erfarenhet är att vissa svenskar ser henne som svensk när hon, som juriststudent, avviker från den stigmatiserade tillskrivna identiteten. Istället för ett erkännande för den hon anser sig vara, vilket är kurd, tillskrivs hon en destigmatiserad identitet genom att bli kallad för svensk. Hon menar även att när hon blir kallad för svensk så görs en distinktion mellan henne och andra invandrare och att detta visar på ett förakt mot invandrare. Detta förakt skulle kunna vara att den som tillskriver henne en identitet som svensk utgår från att en invandrare inte kan vara välutbildad.

En annan aspekt av Samiras exempel är att individen som kallar henne för svensk kan tro att Samira tar detta som en komplimang eller som en invit till inkludering. I själva verket ger denne sig själv ett tolkningsföreträde om Samiras etniska tillhörighet. Tolkningsföreträdet innebär att Samiras uppfattning osynliggörs och att hon sätts i motsatsförhållande till invandrare, en grupp som hon identifierar sig med. Detta citat visar även det som kan ses som en rådande dikotomi vad gäller etnisk tillhörighet i Sverige, att man är antingen svensk eller invandrare (Darvishpour & Westin 2007:15). Frånvaron av synen på etnisk identitet som en hybridform kan uppfattas som att både Samira och den som kallar henne för svensk följer denna dikotomi i sina tankemönster om etnisk tillhörighet.

Sara som är uppvuxen i en mångetnisk förort beskriver sina erfarenheter och tankar när hon berättar om hur hennes nya grannar ser på hennes gamla bostadsområde:

Vi har flyttat till ett mer svenskt område nu och när jag berättar att jag har bott i Husby där så blir de chockade men jag tänker: ”Men snälla, det var ju bättre än det är nu!”

Jag vill få bort de här fördomarna. Ett exempel är att när jag flyttade till det område där jag bor nu så kom det några grannar och hälsade på, de var trevliga och så och de frågade vart vi bodde innan. "Husby" svarade vi. Så spärrade de upp ögonen och sa: "Oj vad bra att ni flyttade ifrån det stället". Då var det såhär: "Men alltså så säger man inte för du vet inte. Jag mår bättre när vi bodde där i Husby än när jag är här, jag kände mig hemma där." När man väl kommer bort från de ställena så får man se de här fördomarna. Fördomarna har format mig, det är de som jag vill motverka.

För Sara är det gamla bostadsområdet något som hon associerar med positiva erfarenheter. När hon inser att andra inte delar den uppfattningen kan hon uppleva att hon och hennes gamla bostadsområde förnekas erkännande. Sara relaterar sitt gamla bostadsområde till sin egen identitet då hon har levt där länge och trivts. När hon säger att hon vill kämpa mot fördomar och att de har format henne kan man relatera det till en strävan efter erkännande där känslor av förödmjukelse leder till en drivkraft som innebär att människor inser att de måste vidta aktiva åtgärder (Honnet 1996:138). Saras ifrågasättande av grannarnas fördomar och hennes önskan om att motverka dem kan ses som en strävan efter ett erkännande på grund av en territoriell stigmatisering. Den territoriella stigmatiseringen är dock förbunden med den stigmatisering som personer med utländsk bakgrund utsätts för. Man kan förstå det som att stigmatiseringen antar andra former och blir territoriell när många stigmatiserade individer bor i samma område.

Under mötet med de nya grannarna kan man ana att grannarna såg Sara och hennes familj som ett *undantag* till de fördomar som de kan hysa mot personer från mångkulturella förorter. Således kan fördomar och stigmatisering leva vidare mot exempelvis en etnisk grupp även efter mötet mellan stigmatiserade individer och icke-stigmatiserade individer. Ett flertal av de intervjuade hade som tidigare nämnts upplevt en diskriminering i skolan, Feras berättar om en sådan erfarenhet:

Jag började fundera på juridik och så gick jag för att kolla med studievägledaren, och det är ganska roligt det där, men jag frågade honom vad som krävdes för att läsa juridik och vart kan man göra det? Jag glömmer aldrig det här, det var så jävla klockrent, han bara tittade på mig och sa: "Men du man måste ha en ganska bra språkförståelse för att kunna läsa det". Nu i efterhand så fattar jag ju exakt vad det där var ett uttryck för.

Här beskriver Feras det som ter sig vara en fördom om att han inte skulle ha en tillräckligt god språkförståelse för att klara av juristlinjen. Eftersom Feras har en god språkförståelse kan kommentaren tolkas som en fördom som är kopplad till en uppfattning om att en individ med ursprung i Mellanöstern inte är kapabel att nå en god språkförståelse. Att Feras i efterhand insåg vad det egentligen betydde, att det var en antydning om att han inte hade en tillräckligt god språkförståelse, kan ha lett till en insikt om att en strävan efter erkännande behövs. Denna insikt kan ha visats i att han, flera år efter detta möte, bestämde sig för att börja på juristlinjen. Sammanfattningsvis har denna analysdel visat att utöver vetskapen om diskriminering som studenterna

har fått från sina föräldrar, så har en majoritet av de intervjuade även egna erfarenheter av att bli exkluderade. Detta leder oss till den sista analysdelen som rör hanterandet av vetenskapen om och erfarenheter av diskriminering.

Anti-diskrimineringsstrategier

Samtliga intervjuade använde sig av anti-diskrimineringsstrategier. De anti-diskrimineringsstrategier som gick att upptäcka i intervjumaterialet var för det första att samtliga av de intervjuade upplevde att de för att bli jämlikt behandlade har varit tvungna att studiemässigt prestera mer än elever med en svensk bakgrund. Den andra strategin som samtliga intervjuade uppgav att de använder sig av är att motsätta sig en offermentalitet. Den tredje strategin är en strategi som går ut på destigmatisering genom att motbevisa stereotyper.

Hög studieprestation

I likhet med tidigare forskning om afrikansk-amerikanska eliter i USA (Lamont & Fleming 2005) menade samtliga intervjuade att hög studieprestation är en strategi som de använder sig av för att undvika diskriminering och för att bli jämlikt behandlade. På frågan om Leila har upplevt sig bli annorlunda behandlad i skolan på grund av sitt kön och/eller etnicitet svarade hon:

Nej för att jag har alltid varit väldigt duktig men jag kan tänka mig att de med utländsk bakgrund som inte har varit lika duktiga har blivit det. När man har en utländsk bakgrund måste man bevisa sig mycket mer än sina svenska skolkamrater. Jag har aldrig kunnat bli utsatt för det eftersom jag alltid har varit bäst i skolan. Jag har alltid sett till att prestera väldigt bra för att inte låta det gå så långt att jag blir särbehandlad eller diskriminerad. I grundskolan märkte jag att invandrarna blev sämre behandlade av lärare än svenskar trots att de var lika dåliga.

Leilas strategi som går ut på att vara bäst har visat sig vara framgångsrik för henne eftersom hon uppger att hon aldrig har blivit diskriminerad i skolan. Genom att i grundskolan observera lärarnas interaktion med elever med utländsk bakgrund har hon dragit slutsatsen att dessa elever blir sämre behandlade än elever med svensk bakgrund. Denna observation kan förstås som en påminnelse för Leila om att hon måste fortsätta att vara ”väldigt duktig” för att i lärarnas ögon uppfattas som en individ som är jämlik eleverna med svensk bakgrund. Observationen kan ses som en del i en insikt där Leila har tolkat det som att hon måste vidta aktiva åtgärder för att få ett erkännande. Således har hennes relation till sig själv, i detta fall, inte skapats genom egna erfarenheter av diskriminering, vilket är Honneths främsta fokus (Honneth 1996:136–138) utan genom en observation av att vissa elever med utländsk bakgrund inte får ett erkännande. Detta är i likhet med vetenskapen om föräldrarnas erfarenheter en strävan efter erkännande där *vetenskapen* om orättvisor utgör en drivkraft. Mahmoud uttryckte liknande åsikter:

Nuförtiden är det mer konkurrens med andra länder så man måste ha en universitetsutbildning för att kunna få jobb och med en så kallad invandrabakgrund så måste man... det räcker inte med att vara lika bra utan man måste vara bättre än svenskarna för att få samma jobb. Det är en outtalad uppfattning och jag har hört att så kallade etniska svenskar har det lättare för sig utifrån många aspekter. Jag vet att diskriminering förekommer så det är därför det är extra viktigt att gå på en bättre utbildning och inte läsa vatten och miljö på Södertörns högskola.

När Mahmoud säger att man med invandrabakgrund måste vara bättre än "svenskarna" så uttrycker han ungefär samma uppfattning som en afrikansk-amerikansk ambassadör i Lamont och Flemings studie (2005:36), nämligen att man som afrikansk-amerikan måste vara dubbelt så intelligent för att få ett lika bra jobb som en person ur majoritetsbefolkningen. Vidare förklarar Mahmoud att han har valt en elitutbildning eftersom han är medveten om att diskriminering förekommer. Således kan man förstå hans utbildningsval som en anti-diskrimineringsstrategi. Med en "bättre" utbildning kan man tänka sig att han får större möjligheter att välja bland arbetsgivare än om han hade valt en utbildning som är mindre statusfylld, anses vara mindre krävande och som inte leder till ett givet yrke. Elitutbildningen blir alltså en tydlig gardering inför framtiden. Mehdi förklarar varför han tror att hans vänner med utländsk bakgrund studerar vidare på högskolan:

Bland mina polare som är utlänningar, deras föräldrar har pushat dem till att börja plugga för att det finns hinder mot dem och utbildning är ett sätt att komma ifrån detta. Samtidigt så tror jag att föräldrar har präntat in i sina barn att de måste skaffa en hög utbildning annars får de inte jobb. Jag tror att det beror på föräldrarnas erfarenheter här i Sverige.

Här uttrycker Mehdi uppfattningen att det är föräldrarna som har lärt sina barn att en hög utbildning är en strategi för att kunna få ett jobb som "utlänning". Det kan tolkas som att de utrikesfödda föräldrarna som han talar om anser att barnen behöver bli mer attraktiva på arbetsmarknaden än exempelvis barn till svenskfödda för att ens få ett jobb. Det vill säga att det finns två aspekter av hög studieprestation, att föräldrarna inte endast ser det som ett medel för att motverka hinder utan även för att motverka hinder i form av en *total* exkludering från arbetsmarknaden. Föräldrarnas erfarenheter av exkludering behöver dock inte vara representativa för barnens framtida erfarenheter på arbetsmarknaden då barnens situation skiljer sig från föräldrarnas. Barnen till utrikesfödda har exempelvis oftare en svensk utbildning, ett flytande svenskt språk och ett större kontaktnät än sina föräldrar då de, till skillnad från sina föräldrar, ofta har växt upp i Sverige.

Mehdi berättade om sina vänners föräldrars förväntningar med en viss frustration i rösten. Man kan tänka sig att det för de berörda individerna kan vara påfrestande att från en tidig ålder lära sig att en hög utbildning är en förutsättning för att inte bli arbetslös. Föräldrarna som han talar om kan göra det av ren omtanke till sina barn men

utifrån detta antagande kan barnen få en missvisande bild av vad som krävs för att få ett jobb samtidigt som de kan gå miste om att tänka sig göra annat i livet än att skaffa sig en hög utbildning. En annan aspekt av detta är att det kan vara så att barnen delvis projicerar sin egen frustration av vetenskapen om diskriminering på sina föräldrar. Att förklara att elitutbildningsvalet beror på föräldrarnas erfarenheter kan vara ett sätt att undvika att tala om och tänka på sin egen situation, det vill säga osäkerheten i om man själv kommer att bli diskriminerad på arbetsmarknaden eller ej. Feras beskriver nackdelarna med att ha höga krav på sig själv:

Jag skrev en uppsats om ett känsligt ämne och då visste jag att uppsatsen skulle bli lusläst av examinatoren och opponenter. Om jag inte hade haft ett utländskt namn... så tror jag att uppsatsen inte hade blivit lika hårt granskad. Det gör att man sätter högre krav på sig själv, man blir bättre men man riskerar att gå under med det. På universitetet kan man inte ta risken att vara sämre än genomsnittet, man kanske inte vet det men det skulle ta hårdare än om man var svensk. Men sen också för framtiden det är ju helt, med tanke på juridiken och så... har jag högsta betyg så är det: "Ja, jag är normal, jag är grym ni behöver inte kvotera in mig!" Bortsett från kvotering och att folk tror att man är jävligt dålig så måste man absolut sätta högre krav på sig själv.

Här lyfter Feras fram en ny aspekt av hög studieprestation, att han på så sätt slipper bli inkvoterad. Kvotering är enligt Feras en felaktig anti-diskrimineringsstrategi eftersom den enligt honom bygger på en uppfattning om att utsatta individer inte är lika duktiga som de som inte behöver inkvoterats. Man kan tolka det som att kvotering bekräftar en offerroll och en stigmatisering som Feras försöker komma ifrån. Hans ordval 'normal' är intressant utifrån Goffmans teori om stigma eftersom Goffman gör en uppdelning mellan de som han kallar för de stigmatiserade och de normala (Goffman 1963:5). Det Feras säger kan tolkas som att han genom att få högsta betyg blir destigmatiserad, det som Goffman kallar för normal. Här handlar strävan efter ett erkännande inte enbart om att bli jurist utan även om att bli en jurist med högsta betyg. På så sätt kan Feras känna sig helt oberoende av det som kan uppfattas som andras välvilja i form av kvotering eller andras fördomar i form av diskriminering. Samira berättar om sina erfarenheter av hög studieprestation:

På högstadiet kände jag att jag var tvungen att prestera mer för vissa lärare och elever än svenska elever. Det fanns en inställning om att: "Men du kan ju inte vara lika bra som jag på att skriva en uppsats för du är invandrare och jag är svensk". När jag fick MVG på mina svenska uppsatser på högstadiet så kunde en svensk tjej inte förstå det. Hon hatade mig för att jag var bättre än henne och invandrare. Jag hade även en lärare som gav mig orättvisa betyg, hon gav mig endast ett godkänt i slutbetyg. Först var det okey men sedan närmade det sig gymnasiet och jag hade ändå en press på mig hemifrån också. Då sa jag till henne att "Jag tycker att jag har blivit orättvist behandlad!" Och jag berättade att jag skulle lämna in mina uppsatser till rektorn. Jag gick och pratade med rektorn och senare sa läraren lite försiktigt att "Jag kanske har varit lite för

hård mot dig i bedömningen...” Jag blev ledsen till en början men sedan kände jag för att kämpa mer.

Samira menar att det har ställts höga krav på prestation från lärares håll. I likhet med Mehdi menar hon även att det finns krav om hög studieprestation hemifrån. Att barn till utrikesfödda har höga krav på sig hemifrån har uppmärksammats i tidigare forskning (SOU 2005:56, s. 237). Det kan tänkas vara svårt med höga krav hemifrån samtidigt som vissa av föräldrarna kanske inte känner till att barnen upplever att de måste prestera mer i skolan, eftersom föräldrarna sällan själva gått i svensk grundskola. Barn som befinner sig i denna situation blir således särskilt utsatta. När Samira säger att hon till en början blev ledsen och sedan kände för att kämpa mer så kan man urskilja en likhet med de negativa känslor som leder till en moralisk insikt om att en strävan efter erkännande behövs (Honneth 1996:138). Vidare menade Samira att hon inte gräver ner sig i tråkiga händelser utan att hon kämpar vidare. Denna strategi går in i nästa anti-diskrimineringsstrategi som går ut på att motsätta sig en offermentalitet.

Att motsätta sig en offermentalitet

Samtliga intervjuade uppgav att de motsatte sig en offermentalitet. Ahmed förklarade sin uppfattning gällande detta:

Jag vet om att risken finns att jag blir diskriminerad på arbetsmarknaden men det är inget jag tänker på. Man ska inte ha en offermentalitet, utan man ska köra på och göra sitt bästa. Jag har själv upplevt diskriminering och då är det lätt att man hamnar i situationen där man tänker att allt är diskriminerande mot en.

Ahmeds uppfattning om att man ska göra sitt bästa och att inte tänka allt för mycket på diskriminering är i linje med tidigare forskning om afrikansk-amerikanska elitors attityder till rasism (Lamont & Fleming 2005). Ahmed antyder att anledningen till att man inte ska ha en offermentalitet är att man då lätt hamnar i en situation där man tänker att allt är diskriminerande mot en. Att hamna i en sådan situation kan tänkas vara oerhört tankemässigt krävande och därför kan strategin om att motsätta sig en offermentalitet fungera som en överlevnadsmekanism. Ahmed klargör dock att han är medveten om risken av att bli diskriminerad. Denna medvetenhet kan fungera som en drivkraft, man kan tolka det som att medvetenheten inte får bli alltför uppenbar utan att den fungerar bäst på en underliggande nivå då risken finns att den annars blir kontraproduktiv. Samira nämner anledningen till att hon motsätter sig en offermentalitet:

Jag tror att den etniska bakgrunden inte spelar så stor roll egentligen när du har utbildningen i handen, det handlar om prestation. Går du in för någonting och är stark och inte ser dig själv som ett offer då kommer du som kvinna mycket längre än män. Det jobbet som jag har idag, när jag gick till arbetsintervjun så tänkte jag: ”Jag ska ge hundra procent. Jag ska gå in med en inställning om att jag är mer värd än det här

jobbet”. Det låter lite kaxigt och så när man säger det, men jag tror att det är nödvändigt att man uppmuntrar sig inombords på det sättet för att det är då du kan komma någonstans.

Det finns intressanta sidor av motståndet mot att se sig som själv som ett offer. Vissa av studenterna har ju uppgett att de har blivit utsatta för orättvisa handlingar vilket gör dem till offer i just de situationerna. Vad kan då motståndet mot att se sig själv som ett offer tänkas bero på? Samiras uppfattning kan tänkas bero på att ett offer associeras med en svaghetskänsla som kan vara skambelagd. När Samira säger att man inte ska se sig själv som ett offer utan som stark antyder hon att hon relaterar 'ett offer' till motsatsen till att vara stark, nämligen att vara svag. En annan aspekt av risken med att se sig själv som ett offer kan vara att det kan tänkas leda till att en person överfokuserar på sin utsatthet och därmed sätter upp hinder för sig själv i form av en självuppfyllande profetia. Att vara ett offer skulle även kunna relateras till den tillskrivna identitet som offer som kvinnor med utländsk bakgrund konfronteras med (Brune 2000:30). Således kan situationer av utsatthet leda till en ny dimension av diskrepansen mellan den tillskrivna och den faktiska identiteten.

Att inte få ett erkännande för sin faktiska identitet och att samtidigt bli ett offer på grund av det kan vara alldeles för mycket att relatera till, både intellektuellt och känslomässigt. En sådan situation kan generera en överlevnadsmekanism i form av att individen står upp för sin identitet samtidigt som denne vägrar att bli eller tillskriva sig själv en roll som ett offer, eftersom en sådan roll kan ha en försvagande funktion och på så vis vara ett hinder för ett erkännande. I denna tankegång utgår jag från att de berörda studenterna försöker få ett erkännande genom exempelvis hög studieprestation. Om tanken om att vara ett offer försvagar den utsattes prestationsförmåga så fungerar heller inte anti-diskrimineringsstrategin som går ut på att vara väldigt duktig. Därför kan man tänka sig att de berörda studenterna måste tro på, och visa, att de är alldeles för starka för att låta sig bli negativt påverkade av ett eventuellt eller faktiskt orättvist bemötande. Denna överlevnadsmekanism har tydliga likheter med den tidigare analysen om undvikandet av begreppet diskriminering.

Destigmatisering genom att motbevisa stereotyper

Den tredje och sista anti-diskrimineringsstrategin går ut på destigmatisering genom att motbevisa stereotyper. Ett flertal av de intervjuade uppgav att de använde sig av denna strategi. Saras svar på frågan om hon anser att det finns någon avgörande skillnad mellan henne och hennes vänner med utländsk bakgrund som inte har valt att högskoleutbilda sig, illustrerar en destigmatiseringsstrategi:

I samhällets ögon är det en stor skillnad för att en invandrare utan utbildning är en invandrare medan en invandrare med utbildning blir svensk om hon lyckas såsom Zlatan. Det är inte okey att svenskar kan bestämma när man är svensk och när man inte är svensk. Jag kommer alltid att säga att jag är syrian för att folk ska vakna och se att det inte spelar någon roll om man har en utbildning eller inte, om man lyckas

eller inte. Just nu är jag ju fortfarande en invandrare i andras ögon fast jag är född i Sverige.

Sara väljer att inte kalla sig för svensk utan syrian. Detta kan ses som en strategi som går ut på att bli accepterad för den hon anser sig vara och ett försök till att öka medvetenheten om att man inte behöver kalla sig själv eller bli kallad för 'svensk' om man 'lyckas', till exempel blir jurist, och har utländsk bakgrund. Denna destigmatiseringsstrategi kan tänkas leda till att de värdeladdade etniska beteckningarna delvis förlorar sin betydelse. Saras uppfattning om etniska beteckningar som är baserade på hur lyckad man är kan relateras till Leilas tidigare uttalande om att hon såg en dold rasism i att bli kallad för svensk, att det visar på ett förakt mot invandrare. Saras motstånd kan även ses som ett resultat av en moralisk insikt om att hon måste sträva efter att bli erkänd för sitt ursprung.

Samtidigt som Sara är emot att bli kallad för svensk antyder hon att det finns en motsägelse i att bli sedd som invandrare när hon är född i Sverige. Detta kan tyda på att hon kanske egentligen inte är helt övertygad om att hennes etnicitet endast är syriansk, utan att beteckningen är ett sätt att hantera fördomsfulla uppfattningar på. Motståndet till att kalla sig för svensk kan förstås som en försvarsmekanism genererad av bristen av erkännande för Saras utländska ursprung. Samtliga intervjuade uppgav att de ibland blir sedda som undantag till gruppen invandrare eftersom de är välutbildade medan gruppen invandrare i stort ses som en problematisk grupp. Denna uppfattning vill en majoritet av studenterna ändra på. Dessa studenter vill kunna motbevisa negativa stereotyper utan att låta motbevisandet bli till en ny stereotyp i form av att bli sedda som undantag. Att ses som undantag skulle innebära att resten av gruppen fortsätter att vara stigmatiserad. Detta kan ses som ett motbevisande av stereotyper som bygger på en solidarisk syn på strävan efter erkännande. Sara exemplifierar detta när hon säger att hon alltid kommer att kalla sig för syrian för att väcka uppmärksamhet. Det spelar inte någon roll om man är utbildad eller inte, underförstått att alla i minoritetsgruppen bör ses som jämlika. Ahmed förklarar hur det är att ses som ett undantag till stereotypen:

Jag får ofta höra såhär: "Du är jättebra, vi tycker om dig men alla andra invandrare är så hemska, farliga och våldsamma". Det har jag fått uppleva hela mitt liv, just den där formuleringen. Då blir jag såhär: "Hur många känner du egentligen?" Det är ju egentligen bara jag så det blir patetiskt. Jag har vänner vars pappor eller de själva har sökt över hundra arbeten och inte ens har fått komma på en enda arbetsintervju. Jag vet ju om att de har de meriter som krävs för jag vet ju vilka de är. Det är inte bara en gång eller två utan det är ett mönster. Om jag som invandrare då tar plats i en position där jag har ett inflytande och kan vara med och påverka så kan jag vara med och bidra till en utveckling i samhället, att bekämpa fördomar. När människor ser mig eller någon annan människa som är värtalig och välutbildad och som gör rätt för sig och så vidare så kanske de förstår att alla är inte som den lilla fördomen som jag har i mitt huvud.

Ahmed och ett flertal av de andra studenterna uppgav att de ville ändra på uppfattningen om att gruppen invandrare är farlig. Ahmed beskriver de destigmatiseringsstrategier som han använder sig av, exempelvis att vara värtalig. Detta är i linje med Goffmans teori om att stigmatiserade individer försöker bryta stigmat med hjälp av ett bra språk (Goffman 1963:44). Vidare talar Ahmed om destigmatisering genom att vara välutbildad och att ha ett inflytande och att på så sätt bekämpa fördomar. Denna strategi har stora likheter med afrikansk-amerikanska elitors strategier för att motbevisa rasistiska stereotyper med hjälp av högskoleutbildning (Lamont & Fleming 2005) och kan kopplas till att elitutbildning kan ses som en strategi i en strävan efter erkännande.

Avslutande diskussion

I föreliggande artikel har sambandet mellan vetenskapen om, och erfarenheter av, diskriminering och elitbildningsvalet bland juriststudenter med ursprung i Mellanöstern undersökts. Resultatet visar att en majoritet av studenternas föräldrar har lågstatusjobb eller egna småföretag och att de har haft ett stort inflytande på sina barns val att studera vidare på högskolenivå. Att föräldrarna har denna bakgrund ger stöd åt förklaringen att föräldrarna har uppmuntrat sina barn till att prestera väl i skolan för att undvika att hamna i samma svårigheter på arbetsmarknaden som de själva har råkat ut för. Vidare hade en majoritet av de intervjuade även egna erfarenheter av diskriminering. Detta ger stöd åt att utbildningsvalet kan fungera som en anti-diskrimineringsstrategi. Andra viktiga anti-diskrimineringsstrategier som analysavsnittet berör är också kopplade till elitutbildningsvalet. Det var hög studieprestation, att motsätta sig en offermentalitet samt destigmatisering genom att motbevisa stereotyper.

Tidigare forskning visar att andelen etablerade jurister, läkare och ingenjörer ofta är högre bland de som är födda i Sverige men som har en utländsk bakgrund (Högskoleverket 2005:22). Vad kan detta bero på? Så vitt jag vet är denna studie den första som har undersökt och som ger stöd åt att det kan finnas ett samband mellan vetenskapen om och erfarenheter av diskriminering å ena sidan och valet av elitutbildning å andra sidan bland ungdomar med utländsk bakgrund i Sverige. Studien har lyft fram och resonerat kring hur de intervjuade förhåller sig till vetenskapen om diskriminering, både på ett medvetet och omedvetet plan. Det sker genom att beskriva och analysera föräldrarnas påverkan, studenternas egna erfarenheter av diskriminering och stigmatisering och hur de, för att övervinna diskriminering, undviker att lägga alltför stort fokus på den. Ett viktigt fynd i denna studie är att begränsade resurser och hinder i form av en dålig ekonomi och diskriminering inte behöver fungera som hinder för att individer ska lyckas utbildningsmässigt.

Studien visar också att det finns ett visst samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och barnens utbildningsnivå. Fyra av studenterna har en eller två föräldrar med en högskoleutbildning. Föräldrarna till dessa studenter har dock upplevt att de har blivit exkluderade på grund av att deras utbildning har varit utländsk. Här kan alltså både föräldrarnas utbildningsnivå och upplevda exkludering ha påverkat barnens ut-

bildningsval. Resultatet kan även fungera som en indikator på hur framgångsrikt det svenska samhället är (Lamont 2009:153), det faktum att högre utbildning finns tillgänglig för alla oavsett ekonomisk bakgrund har med stor sannolikhet bidragit till att de intervjuade är på väg att bli jurister.

Analysdelen visade stora likheter med amerikansk forskning om afrikansk-amerikanska eliters sätt att hantera rasism. En skillnad mellan gruppen juriststudenter med ursprung i Mellanöstern som bor i Sverige och afrikansk-amerikaner i USA är att Lamont och Flemings forskning rör en redan existerande elit, medan min urvalsgrupp är på väg att bli en första elit inom sin minoritet. En tänkbar skillnad är att när strävan efter erkännande är ny kan den vara omedveten och mindre uttalad. Studiet av dessa omedvetna och outtalade processer kan leda till ny kunskap om hur strävandet efter erkännande verkar. I denna studie har vetenskapen om diskriminering lyfts fram som en drivkraft till erkännande. Leila visade tydligt att hög studieprestation fungerade som en drivkraft och som en anti-diskrimineringsstrategi även om hon bara iakttagit lärares diskriminering gentemot andra elever med utländsk bakgrund och inte själv blivit diskriminerad av lärare. Honneth menar att denna drivkraft främst kan uppstå om individen själv blir fråntagen ett erkännande. Det skulle jag vilja komplettera med att även se till hur individer tillhörande utsatta grupper identifierar sig med varandra och använder sig av varandras erfarenheter i en strävan efter erkännande.

Att strävan efter erkännande är ny kan inläsas i studenternas motstånd mot att kalla sin identitetstillhörighet för en hybridform av det svenska och föräldrarnas ursprung. Afrikansk-amerikaner har exempelvis detta inbyggt i benämningen av sig själva. Pondera att studenterna upplever att de får ett erkännande för den etniska identitet som de anser att de har, det vill säga ofta en etnicitet förbunden med Mellanöstern, skulle de då vara mer öppna för att se sin etniska identitet som en hybridform av det svenska och föräldrarnas ursprung? Hybridformen är troligtvis den mest sannolika etniska identiteten som de identifierar sig med, men deras motstånd kan tolkas som en önskan om att först få ett erkännande för föräldrarnas etnicitet. Här finns en viktig jämlikhetsaspekt och motståndet är troligtvis grundat på en moralisk insikt om att alla människor bör bli jämlikt behandlade. Nu när studenterna är på väg att få inflytelserika positioner i samhället vill en majoritet av dem öka medvetenheten om de fördomar som finns gentemot personer med utländskt ursprung och motbevisa dem. Detta kan ses som en viktig strategi i en strävan efter erkännande, inte endast för dem som individer utan även för hela samhällsgruppen.

En kritisk effekt av att använda anti-diskrimineringsstrategier är dock att det kan bidra till en uppfattning om att det skulle vara den enskilda individens ansvar att skydda sig mot diskriminering, inte samhällets ansvar. Man kan även tolka användandet som ett resultat av att det juridiska skyddet mot diskriminering inte uppfattas vara tillräckligt starkt för att garantera att denna grupps rättigheter åtföljs i praktiken. Således blir elitutbildningen, på grund av ett demokratiskt underskott, en försäkran om social inkludering.

Referenser

- Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Brune, Y. (2000) *Stereotyper i förvandling: svensk nyhetsjournalistik om invandrare och flyktingar*. Stockholm: Utrikesdepartementet, Regeringskansliet.
- Bursell, M. (2007) "What's in a Name? A Field Experiment Test for the Existence of Ethnic Discrimination in the hiring Process". The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS) Working paper 2007:7.
- Bursell, M. (2009) "Surname Change and Destigmatization Strategies among Middle Eastern Immigrants in Sweden". The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS) Working paper 2009:12.
- Darvishpour, M. & C. Westin (red.) (2007) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Dolmén, L. (2004) *Brottsutvecklingen i Sverige. 2001–2003*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Eriksson, L. & I. Amnéus (2010) *Universitet och högskolor: Högskoleverkets årsrapport 2010*. Stockholm: Högskoleverket.
- Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Honneth, A. (1996) *The Struggle for Recognition: the Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Honneth, A. (2003) *Erkännande – Praktisk filosofiska studier*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Honneth, A. (2004) "Recognition and Justice: Outline of a Plural Theory of Justice", *Acta Sociologica* 47 (4):351–364.
- Hällsten, M. & R. Szulkin (2009) "Families, Neighborhoods, and the Future: The Transition to Adulthood of Children of Native and Immigrant Origin in Sweden." The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS) Working paper 2009:9.
- Lamont, M. & C. Fleming (2005) "Everyday Anti-Racism: Competence and Religion in the Cultural Repertoire of the African American Elite", *Du Bois Review* 2 (1):29–43.
- Lamont, M. (2009) "Responses to Racism, Health, and Social Inclusion as a Dimension of Successful Societies", 151–168 i P. Hall, & M. Lamont (red.) *Successful Societies: How Institutions and Culture affect Health*. New York: Cambridge University Press.
- Lidegran, I. (2009) *Utbildningskapital: om hur det alstras, fördelas och förmedlas*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Platt, L. (2005) *Migration and Social Mobility: The Life Chances of Britain's Minority Ethnic Communities*. Bristol: The Policy Press.
- Skolverket (2005) *Skolverkets lägesbedömning 2005*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2005:56 (2005) *Det blågula glashuset: strukturell diskriminering i Sverige: betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

- SOU 2005:69 (2005) *Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Sverige inifrån: röster om etnisk diskriminering: rapport*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 2006:59 (2006) *Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Arbetslivets (o)synliga murar: rapport*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Weber, M. (1983) *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder*. [1922]. Lund: Argos.

Författarpresentation

Evin Ismail går på masterutbildningen på Sociologiska institutionen, Stockholms universitet. Hennes nuvarande intresseområde är olika slags rädslor i det moderna samhället och den funktion dessa rädslor fyller.